

4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ. СУДОУСТРІЙ. ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА.

УДК 343.35

Ольга Баранецька,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань
Тернопільського національного
економічного університету

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ СТАНУ І ЗАКОНОДАВЧА ПІДТРИМКА

Досліджено проблему протидії корупції в Україні. Здійснено аналіз адміністративних і кримінальних корупційних правопорушень, кримінальних проваджень з ознаками корупції. Розглянуто законодавчу базу України у сфері подолання корупції. Прیدілено увагу реалізації реформи державного управління, яка покликана мінімізувати корупцію в органах влади.

Ключові слова: корупція, корупційне правопорушення, кримінальне провадження, протидія корупції, запобігання корупції, антикорупційна реформа, антикорупційна політика, Антикорупційна стратегія.

Баранецкая О.

Противодействие коррупции в Украине: анализ и законодательная поддержка

Исследована проблема противодействия коррупции в Украине. Осуществлен анализ административных и уголовных коррупционных правонарушений, уголовных производств с признаками коррупции. Рассмотрена законодательная база Украины в сфере преодоления коррупции. Уделено внимание реализации реформы государственного управления, которая призвана минимизировать коррупцию в органах власти.

Ключевые слова: коррупция, коррупционное правонарушение, уголовное производство, противодействие коррупции, предотвращения коррупции, антикоррупционная реформа, антикоррупционная политика, Антикоррупционная стратегия.

Baranetska O.

Counteraction to corruption in Ukraine: the analysis and legislative support

The article investigates the problem of counteraction to corruption in Ukraine. The analysis of administrative and criminal corruption offenses, criminal proceedings with signs of corruption was carried out. The legislative framework of Ukraine in the field of fighting corruption was studied. The attention was paid to the implementation of public administration reform, which aims to minimize the corruption in government authorities.

Keywords: corruption, corruption offense, criminal proceedings, counteraction to corruption, prevention of corruption, anti-corruption reform, anti-corruption policy, Anti-corruption strategy.

Постановка проблеми. Із визначенням вектора зовнішньополітичного співробітництва та інтеграції головним завданням України є формування чітких національних пріоритетів суспільного та соціально-економічного розвитку, зокрема реформування політичної системи, спрямування на відновлення

© Ольга Баранецька, 2017

поступального економічного зростання, формування ефективної та конкурентоспроможної економіки, підвищення життєвого рівня населення та добробуту громадян. Але в умовах сьогодення досягненню зазначених цілей перешкоджають ряд викликів, проблем і суперечностей, які мають місце в усіх сферах суспільно-політичного, соціально-економічного та правового життя нашої держави.

Однією із таких проблем життєдіяльності української нації можна вважати корупцію. Корупційні прояви на всіх щаблях влади підривають інтерес міжнародної спільноти та виставляють країну в образі ненадійного стратегічного партнера.

З метою реалізації стратегії сталого розвитку, підвищення довіри до судової та правоохоронної систем, підвищення інвестиційної привабливості України органам влади варто зосереджуватися на проведенні ефективної антикорупційної політики. Тому тематика протидії корупції в Україні наразі займає статус високого пріоритету в державній політиці та виступає предметом дослідження суб'єктів різноманітних сфер діяльності: політологів, правознавців, економістів, психологів, представників державних органів влади тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з корупцією, досліджувались у працях М. Марчука [7], Р. Марчука, А. Михненко, А. Мудрова [3], І. Кушнарьова [6] та багатьох інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну чисельність наукових досліджень навколо даного антисоціального явища, ефективна державна антикорупційна політика ще не вироблена. Тому питання дослідження протидії корупції, у тому числі законодавчої підтримки антикорупційної політики, в умовах сьогодення залишаються актуальними.

Метою дослідження є проведення аналізу стану протидії корупції та здійснення характеристики законодавчої підтримки антикорупційної політики в Україні.

Виклад основного матеріалу. Впродовж останніх років в Україні прослідковується наявність та розповсюдження корупціогенних ризиків практично в усіх ланках суспільних відносин. Існування корупційних проявів зумовлено відсутністю дієвих важелів боротьби з корупцією, недосконалістю функціонування державного апарату, судової та правової гілок влади, лояльним ставлення окремих громадян до даного явища.

Феноменом української корупції є тягар історичної спадковості у вигляді радянської ментальності і витоки корупції потрібно шукати з початку набуття незалежності. Якщо спробувати систематизувати виникнення та розростання корупції в українському організмі, то можна виокремити два ключових фактори: по-перше, об'єднання бізнесу та влади, по-друге, суспільно-психологічний [9].

У світовому Індексі сприйняття корупції (CPI) за 2016 р. Україна отримала 29 балів зі 100 можливих. Це на 2 бали більше, ніж минулого року, але недостатньо для країни, влада якої назвала боротьбу з корупцією головним пріоритетом. Покращенню позиції у світовому рейтингу сприяло просування антикорупційної реформи, проте відсутність дієвої судової системи та фактична безкарність корупціонерів не дає Україні зробити потужний ривок уперед і подолати 30-бальний бар'єр, що зветься «ганьбою для нації».

У всесвітньому рейтингу CPI Україна цього року посідає 131 місце зі 176 країн. Цю сходинку із показником 29 балів разом з нами розділили Казахстан, Росія, Непал та Іран [4]. Ще в 2007 р. Україна займала 118-те місце (зі 179 країн, що досліджувалися протягом року) [1]. Згідно з інформаційними даними Wikileaks, дипломатична служба Сполучених Штатів Америки взагалі описувала Україну як клептократію, що передбачала існування системи влади, в умовах якої корупція та фінансові зловживання державних чиновників та політиків стають одним з основних стрижнів життя суспільства [5].

За даними дослідження, проведеного аудиторською компанією Ernst&Young, на початку 2017 р. Україна опинилася на першому місці за рівнем корупції серед 41 країни Європи, Близького Сходу, Індії та Африки (ЕМЕІА). Ще в 2015 р. Україна в цьому рейтингу була сьомою за рівнем корупції [10].

Враховуючи те, що корупційна діяльність є вагомою перешкодою на шляху подальших демократичних процесів та втілення реформ, визначених пріоритетними для досягнення економічного піднесення, стабільності та сталого розвитку нашої держави, політичному істеблiшменту, варто зосередитися на реалізації послідовних, спланованих і скоординованих дій протидії корупції.

Статистичні дані щодо адміністративних і кримінальних корупційних правопорушень та кримінальних проваджень з ознаками корупції відображені у табл. 1. – табл. 3.

Таблиця 1

Адміністративні корупційні правопорушення

№ п/п	Показники	Роки			Відхилення	
		2014	2015	2016	2016 р. від 2014 р.	2016 р. від 2015 р.
1	2	3	4	5	6	7
1.	Кількість протоколів про корупційні правопорушення, направлені до суду у звітному періоді (без повторно направлених).	2424	2147	2994	570	847
2.	Кількість протоколів, за якими судом прийнято рішення у звітному періоді.	2304	2066	2665	361	599
3.	Кількість протоколів про корупційні правопорушення, що повернуті судом у зв'язку з неналежним оформленням або за інших підстав.	13	13	26	13	13
4.	Усього осіб притягнуто судом до відповідальності (штраф).	1914	1720	1900	-14	180
5.	Сума накладеного штрафу, грн.	605688	1015526	3907356	3301668	2891830
6.	Збитки, завдані корупційними правопорушеннями, грн.	111135	161149	232215	121080	71066

Примітка: побудовано за даними [8].

За даними табл. 1 можна зробити наступні висновки.

Протягом 2014 – 2016 рр. збільшилися збитки, завдані корупційними правопорушеннями. Так, у 2016 р. їх гривневий еквівалент зафіксовано у розмірі 232215 одиниць, що на 121080 одиниць більше, ніж у 2014 р. та на 71066 одиниць більше, ніж у 2015 р. Таким чином, встановилась негативна тенденція у результаті кількісного зростання збитків, завданих корупційними правопорушеннями. Негативом є збільшення кількості протоколів про корупційні правопорушення, що повернуті судом у зв'язку з неналежним оформленням або за інших підстав. Їх число збільшилося із 13 у 2014 р. та 2015 р. до 26. Це вказує на неефективність роботи правоохоронних органів у напрямку належного оформлення корупційних правопорушень. У 2016 р. прослідковується тенденція до збільшення кількості протоколів про корупційні правопорушення, направлених до суду у звітному періоді на 570 та 847 одиниць у порівнянні з 2014 р. та 2015 р. відповідно. Про дієвість антикорупційних реформ свідчать дані щодо кількості осіб, притягнутих судом до адміністративної відповідальності та сум накладеного штрафу. У 2016 р. було притягнуто судом до відповідальності (сплата штрафу) 1900 осіб, що на 180 осіб більше, ніж у попередньому році. Сума накладеного штрафу у 2016 році, порівняно із 2014 р., зросла на 3301668 грн., а порівняно з 2015 р. – на 2891830 грн. і склала 3907356 грн. Також у 2016 р. прослідковується збільшення кількості протоколів, за якими судом прийнято рішення у звітному періоді до 2665 одиниць.

Таблиця 2

Кримінальні корупційні правопорушення

№ п/п	Показники	Роки			Відхилення	
		2014	2015	2016	2016 р. від 2014 р.	2016 р. від 2015 р.
1	2	3	4	5	6	7
1.	Кількість кримінальних правопорушень, кримінальні провадження за якими закінчені розслідуванням.	2412	2493	2175	-237	-318
2.	Кількість осіб, які вчинили кримінальні корупційні правопорушення.	1713	1956	1974	261	18
3.	Кількість осіб, відносно яких вироки (ухвали) набрали законної сили у звітному періоді.	935	875	597	-338	-278
4.	Кількість осіб, відносно яких кримінальні провадження закрито.	135	113	73	-62	-40

Примітка: побудовано за даними [8].

Дані табл. 2 засвідчують негативний факт збільшення кількості осіб, які вчинили кримінальні корупційні правопорушення у 2016 р. до 1974 р., що на 261 та 18 осіб більше, порівняно з 2014 р. та 2015 р. Про бажаність підвищення ефективності роботи правоохоронних органів говорять статистичні дані щодо кількості кримінальних правопорушень, кримінальні провадження за якими закінчені розслідуванням, кількості осіб, відносно яких вироки (ухвали) набрали законної сили у звітному періоді та кількості осіб, відносно яких кримінальні провадження закрито, за якими прослідковується низхідна динаміка показників.

Статистичні дані табл. 3 дозволяють відслідкувати показники та тенденції зміни їх даних за кримінальними провадженнями з ознаками корупції.

Таблиця 3

Кримінальні провадження з ознаками корупції

№ п/п	Показники	Роки			Відхилення	
		2014	2015	2016	2016 р. від 2014 р.	2016 р. від 2015 р.
1	2	3	4	5	6	7
1.	Розпочато (продовжено) досудове розслідування у кримінальних провадженнях у звітному періоді.	2625	2615	2281	-344	-334
2.	Відсторонено від посади осіб.	662	642	595	-67	-47
3.	Закінчено проваджень у звітному періоді (з повторними).	1610	1764	1782	172	18
4.	Направлено проваджень до суду з обвинувальним актом або клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру.	1506	1696	1739	233	43
5.	Направлено проваджень до суду для вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності.	25	46	36	11	-10
6.	Закрито проваджень.	79	22	7	-72	-15
7.	Установлена сума матеріальних збитків.	153789162	3603052658	4598798670	4445009508	995746012
8.	Відшкодовано збитків.	77394750	548049051	151495314	74100564	-396553737
9.	Накладено арешт на майно.	103074527	217082702	602388596	499314069	385305867
10.	Вилучено майна, готівки, цінних паперів, іноземної валюти (НБУ) тощо (із заарештованого) на суму.	5967244	33272925	27317070	21349826	-5955855
11.	Сума, на яку пред'явлено позови.	49613022	2113837378	637082373	587469351	-1476755005

Примітка: побудовано за даними [8].

Аналізуючи дані табл. 4, варто зауважити, що за кількістю осіб, які вчинили корупційні правопорушення в розрізі сфер, найбільш корумпованими є сфери земельних відносин, освіти, охорони здоров'я та бюджетна.

Таблиця 4

Відомості про осіб, які вчинили корупційні правопорушення в розрізі сфер

№	Осіб, які вчинили правопорушення у системі (сфері)	Адміністративні правопорушення			Кримінальні правопорушення		
		Роки					
		2014	2015	2016	2014	2015	2016
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Фінансово-кредитній системі.	3	1	0	14	10	8
2.	Банківській системі.	1	0	2	20	22	13
3.	Паливно-енергетичному комплексі.	10	9	3	26	29	34
4.	Агропромислового комплексу.	50	23	26	40	35	34
5.	Освіти.	116	106	88	118	129	112
6.	Охорони здоров'я.	80	78	27	90	119	62
7.	Транспорту.	47	37	42	55	49	33
8.	Бюджетній.	141	165	431	288	286	195
9.	Земельних відносин.	276	239	469	144	100	93
10.	Приватизації.	3	2	2	13	18	5
11.	Охорони довкілля.	63	23	36	49	56	39
12.	На підприємствах оборонно-промислового комплексу.	11	2	0	1	7	5

Примітка: побудовано за даними [8].

Верховною Радою України ухвалено ряд законів, які сприяють реалізації антикорупційної політики (рис. 1), яка має на меті мінімізацію рівня корупції в Україні, зменшення втрат державної казни та бізнесових структур через корупційну діяльність, зміцнення рейтингів України на міжнародному рівні.

Перш за все, варто зауважити, що досі триває люстрація в органах державної влади (відповідно до Закону України «Про очищення влади» № 1682-VII від 16 вересня 2014 р.).

З метою розвитку та вдосконалення законодавства щодо подолання корупції Верховною Радою України ухвалено такі закони: Закон України «Про Національне антикорупційне бюро» № 1698-VII від 14 жовтня 2014 р., Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна страте-

гія) на 2014–2017 рр.» № 1699-VII від 14 жовтня 2014 р., Закон України «Про запобігання корупції» № 1700-VII від 14 жовтня 2014 р., Закон України «Про прокуратуру» № 1697-VII від 14 жовтня 2014 р., Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування органів внутрішніх справ» № 193-VIII від 12 лютого 2015 р., Закон України «Про Національну поліцію» № 580-VIII від 2 липня 2015 р., Закон України «Про Державне бюро розслідувань» № 794-VIII від 12 листопада 2015 р., Закон України «Про пробацію» № 160-VIII від 5 лютого 2015 р., Закон України «Про відкритість використання публічних коштів» № 183-VIII від 11 лютого 2015 р., Закон України «Про Державну службу» № 889-VIII від 10 грудня 2015 р., Закон України «Про Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» № 772-VIII від 10 листопада 2015 р. та інші.

Законодавча база України у сфері подолання корупції	
Закон України «Про Національне антикорупційне бюро» № 1698-VII від 14 жовтня 2014 р.	Визначено правові основи організації та діяльності Національного антикорупційного бюро.
Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 р.» № 1699-VII від 14 жовтня 2014 р.	Передбачено комплекс першочергових заходів, спрямованих на запобігання корупції в Україні та створення передумов для подальших антикорупційних реформ.
Закон України «Про запобігання корупції» № 1700-VII від 14 жовтня 2014 року.	Передбачено утворення окремого незалежного превентивного антикорупційного органу – Національного агентства з питань запобігання корупції (центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом).
Закон України «Про прокуратуру» № 1697-VII від 14 жовтня 2014 р.	Визначає правові засади організації і діяльності прокуратури та прокурорського самоврядування, передбачає приведення їх у відповідність із міжнародними стандартами, позбавляє прокуратуру надмірних повноважень щодо здійснення нагляду за додержанням законів (загальний нагляд).
Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування органів внутрішніх справ» № 193-VIII від 12 лютого 2015 р.	Спрямований на оптимізацію структури органів внутрішніх справ, розмежування та усунення дублювання їх повноважень, позбавлення підрозділів органів внутрішніх справ невластивих їм функцій.
Закон України «Про Національну поліцію» № 580-VIII від 2 липня 2015 р.	Створення Національної поліції – органу виконавчої влади, який служитиме суспільству і призначений для охорони прав та свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічного порядку і громадської безпеки.
Закон України «Про Державне бюро розслідувань» № 794-VIII від 12 листопада 2015 р.	Започатковано процес, коли слідство прокуратура вже не здійснюватиме, а лише представлятиме інтереси держави у суді.
Закон України «Про пробацію» № 160-VIII від 5 лютого 2015 р.	Створюється система пробації як комплексу наглядових та соціально-виховних заходів, які застосовуються за рішенням суду і відповідно до закону до осіб, що притягаються або яких притягнуто до кримінальної відповідальності.
Закон України «Про відкритість використання публічних коштів» № 183-VIII від 11 лютого 2015 р.	Визначаються умови й порядок забезпечення доступу до інформації про використання публічних коштів.
Закон України «Про Державну службу» № 889-VIII від 10 грудня 2015 р.	Передбачає реформу державного управління, яка покликана мінімізувати корупцію в органах влади та забезпечити добробут, здоров'я та безпеку громадян України.
Закон України «Про Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» № 772-VIII від 10 листопада 2015 р.	Передбачає механізм розшуку активів, які підлягають арешту, їх повернення й управління арештованими активами, а також визначення правових основ організації та діяльності окремого незалежного органу – Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

Рис. 1. Закони у сфері подолання корупції

Примітка: побудовано за даними [2].

Окрім цього, зосереджено увагу на втіленні реформи державного управління, яка покликана зменшувати рівень корупції в органах влади – визначена концепція державного управління має на меті служити інтересам громадян, забезпечувати їх добробут та безпеку; управління державною власністю, метою якої є підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки, досягнення публічного та комплексного процесу приватизації.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 662-р від 27 травня 2015 р. схвалено Стратегію підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки.

Триває робота щодо удосконалення системи державних закупівель, електронізації її процесу задля зменшення корупції у цій сфері. 12 лютого 2015 р. відбулася презентація пілотної системи електронних державних закупівель під назвою *ProZorro*. Перші закупівлі здійснено Міністерством юстиції України, Міністерством оборони України, Державним управлінням справами та НАЕК «Енергоатом». Система побудована таким чином, щоб забезпечити прозорість процесу державних закупівель. Електронна система сприяє підвищенню довіри бізнесу [2].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, досліджено, що корупція як негативне антисоціальне явище гальмує еволюцію економічної та правової систем, унеможливаючи при цьому наближення України до передових світових показників рівня життя. В умовах сьогодення значна увага приділяється антикорупційній політиці та її законодавчій підтримці, впровадженню нових антикорупційних механізмів, що сприятиме успішній реалізації нової Антикорупційної стратегії.

У подальших дослідженнях науковий інтерес буде спрямовано на опрацювання зарубіжного досвіду втілення антикорупційних реформ з метою можливості його застосування в Україні.

Список використаної літератури

1. *Transparency International the global coalibon against corruption [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.transparency.org/research/cpi/overview>.*
2. *Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». – К. : НІСД, 2016. – 688 с.*
3. *Запобігання та протидія корупції : навч. посібн. / [А. М. Михненко, Р. П. Марчук, А. М. Мудров [та ін.]; за ред. проф. А. М. Михненка. – К.: НАДУ, 2010. – 360 с.*
4. *Індекс корупції CPI-2016[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ti-ukraine.org/research/index-koruptsiyi-cpi-2016/>.*
5. *Корупція в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.*
6. *Кушнар'єв І. В. Антикорупційна політика сучасної держави: загально-теоретична і порівняльно-правова характеристика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук. : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / І. В. Кушнар'єв. – Харків, 2013. – 18 с.*
7. *Марчук М. П. Основні напрями державної політики щодо протидії корупції в Україні / М. П. Марчук // Молодий вчений. – 2016. – № 3 (30). – С. 470 – 474.*
8. *Офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mvs.gov.ua/ua/pages/274_Statistika.htm.*
9. *Причини корупції в Україні. Шляхи викоринення корупції в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://puar.org/component/k2/1-news/89-prichinu-korupcii-v-ukraini-shlyahu-vikorinennya-korupcii-v-ukraini>.*
10. *Рейтинг корупції E&Y: Україна на першому місці серед 41 країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://news.liga.net/ua/news/politics/14730211-reyting_korupts_e_u_ukra_na_na_pershomu_m_sts_sered_41_kra_ni.htm.*

Стаття надійшла до редакції 13.04.2017.